

Ministerie van OCW
Mevrouw J.M. van Bijsterveldt
Postbus 16375
2500 BJ DEN HAAG

Henrica van Erpweg 2

3732 BG De Bilt

Postbus 196

3730 AD De Bilt

De Bilt, 11 juni 2009

Ons kenmerk:
JZI/MWE/113593/2009

Doorkiesnummer: 030 - 221 98 90

T: 030 - 221 98 11

Onderwerp: Advies Leren, loopbaan en burgerschap

Uw brief van:

F: 030 - 220 25 06

E: info@mboraad.nl

www.mboraad.nl

Geachte mevrouw Van Bijsterveldt,

Begin dit jaar hebt u de MBO Raad uitgenodigd een advies uit te brengen over Leren, loopbaan en burgerschap (LLB), voortbouwend op de brief die u op 22 december 2008 aan de instellingen hebt gestuurd. In die brief gaf u aan dat u van de instellingen verwacht dat zij in een verantwoordingsdocument vastleggen hoe zij het onderwijs en de examinering voor de 7 kerntaken van het brondocument LLB hebben ingericht, waar nodig apart per opleiding of cluster van opleidingen, en dat de inspectie haar toezicht op basis van dit document zal uitvoeren en geen exameninstrumenten zal opvragen. U gaf ook aan een commissie te willen instellen om met een nader advies over LLB in het mbo te komen. In plaats van deze vraag neer te leggen bij een commissie hebt u de MBO Raad gevraagd een advies uit te brengen. In nauw overleg met een groot aantal betrokkenen heeft de MBO Raad aan dit verzoek gehoor gegeven en bij deze leggen wij het resultaat graag aan u voor.

Drievoudige kwalificering

Voorop staat dat de drievoudige kwalificering en dus de aandacht voor leren, loopbaan en burgerschap in de mbo-opleidingen een groot goed is dat behouden en geborgd moet blijven. Op dit moment zijn de eisen daarvoor vastgelegd en uitgewerkt in het brondocument (versie 2007). Dat brondocument voldoet om een aantal redenen niet, waarover hieronder meer. Ons advies is een andere aanpak te kiezen, maar daarbij nadrukkelijk aan alle betrokkenen, vooral de docenten, duidelijk te laten weten dat het belang van burgerschap en de waarde van wat de afgelopen jaren in de scholen aan goede voorbeelden is ontwikkeld daarbij geheel intact blijven. Aan de wettelijke verankering van LLB en de drievoudige kwalificering verandert niets.

Problemen met het huidige brondocument

Het brondocument Leren, Loopbaan en Burgerschap (LLB) in de huidige vorm leidt tot problemen in de scholen. Men is niet gelukkig met de invulling die er door het brondocument aan wordt gegeven en de inspectie heeft grote moeite met het operationaliseren van het toezicht op de uitvoering.

De eisen voor burgerschap zijn bedoeld om de vormingstaak of de pedagogische opdracht van het mbo te formuleren. Ze zijn nu in het brondocument geformuleerd in de terminologie van competenties (naar analogie van de kwalificatiedossiers), uiteengelegd in zeven kerntaken met werkprocessen, en reduceren burgerschap daardoor tot waarneembaar gedrag. Enerzijds is het brondocument heel vrijblijvend (geeft niet aan wat goed en slecht is), anderzijds is het een impliciet normatief document (doordat het uitgaat van de opvatting dat de mens een volledig rationele afweiger van keuzes is) en juist heel sturend (gaat gedetailleerd in op gewenst gedrag op modieuze en tijdgebonden thema's). Het brondocument gaat voorbij aan het gegeven dat burgerschap meer een proces van bewustwording is, zich niet alleen moet richten op gedrag maar ook (of juist) op de achterliggende waarom-vragen en onderscheid moet maken in de verschillende rollen van de student als burger.

De ervaringen met de experimentenclusters laten zien dat het vastleggen van te behalen niveaus voor de vormingsaspecten niet zinvol mogelijk is. De inspectie geeft ook aan dat de toetsbaarheid een probleem is omdat de standaarden 4 (het exameninstrumentarium voldoet inhoudelijk aan de uitstroomeisen) en 5 (het exameninstrumentarium voldoet aan toetstechnische kwaliteitseisen) zich moeilijk verhouden tot onderwijs dat niet zozeer gericht is op het bereiken van een bepaald kennisniveau maar op het bereiken van vooruitgang in houding/ontwikkeling.

Voorstel: totstandkoming en draagvlak

Op grond van deze signalen heeft de MBO Raad een andere opzet voorgesteld voor de onderdelen leren & loopbaan en burgerschap en daarvoor draagvlak gevonden onder de leden en in het bestuurlijk overleg met Colo. Vervolgens heeft de MBO Raad dit met u besproken waarbij u aangaf dat u zich kon vinden in het voorstel en ons vroeg in april met een nadere uitwerking te komen. Het voorstel is nader ingevuld op basis van een expertmeeting op 2 april jl. met vertegenwoordigers uit politiek (WRR, Wim van de Donk), wetenschap (Hogeschool INHolland, Jeroen Onstenk) en het mbo-veld (MBO Raad, MBO 2010, Colo, Paepon, OCW, Inspectie, Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer en docenten van instellingen). Vervolgens is het getoetst en verhelderd in een aantal bijeenkomsten met docenten, o.a. van een aantal bedrijfstakgroepen en de Federatie Christelijk BVE. Op basis van deze intensieve raadpleging bieden wij u hierbij een advies aan over LLB dat op groot draagvlak kan rekenen bij bestuurders en docenten en bij vele anderen die in het mbo-veld een functie vervullen. Gezien de gewenste duidelijkheid over dit onderwerp op

korte termijn verzoeken wij u het advies zo snel mogelijk over te nemen en de mbo-instellingen hierover te informeren, bij voorkeur nog vóór de zomervakantie.

Voorstel: inhoud

De kern van het nieuwe voorstel is de verantwoordelijkheid voor de invulling van de onderdelen Leren & Loopbaan en Burgerschap bij de scholen te leggen. Dat elke mbo-instelling uitwerking moet geven aan het onderdeel burgerschap van de drievoudige kwalificering is in de wet vastgelegd. Vanuit de maatschappelijke opdracht van de mbo-instellingen formuleren zij in hun beleidsvisie hoe zij vormgeven aan burgerschap en de wijze waarop zij de studenten hierin begeleiden. Dit wordt door elke school verankerd in de professionaliteit van de medewerkers en mogelijk verschillend uitgewerkt per opleiding of per leeftijdscategorie. Op het diploma wordt burgerschap zonder verdere specificatie benoemd naast de kerntaken van het kwalificatiedossier.

In het jaarverslag legt de instelling verantwoording af over de gekozen visie en uitwerking. De inspectie houdt toezicht op basis van de verantwoording in het jaarverslag.

Taal en rekenen

Voor Nederlands, rekenen en moderne vreemde talen zijn inmiddels aparte besluitvormings- en implementatietrajecten in gang gezet. Ons voorstel is de informatie daarover niet in het nieuwe brondocument te verwerken omdat dat eerder verwarrend dan verduidelijkend werkt.

Burgerschap

Het mbo bouwt voort op de inhoud van het vak maatschappijleer dat leerlingen al in het v(mb)o hebben gehad. In het mbo gaat het erom die kennis te verdiepen en te vertalen naar burgerschapsontwikkeling in de context van beroepsuitoefening en maatschappelijk functioneren. Uitgangspunt bij het nieuwe voorstel is dat zowel onderwijs als toetsing op het gebied van burgerschap moeten passen bij competentiegericht onderwijs. Het is de keus van de school om hier een vorm voor te kiezen. Landelijk worden er geen verplichte kaders gesteld voor inhoud, vormgeving of toetsing.

Een decentrale invulling is nodig opdat de school goed kan inspelen op de verschillende typen studenten. Een sleutelrol is weggelegd voor de docenten die tot taak hebben de burgerschapsontwikkeling van de studenten te stimuleren. Het is de verantwoordelijkheid van het bestuur en management van een mbo-instelling om dit onderdeel te maken van het professionaliseringsbeleid en ervoor te zorgen dat het meer gaat om 'aanvonken' dan 'afvinken'.

In vergelijking met het vmbo zijn de studenten in het mbo inmiddels (in de meeste gevallen) stemgerechtigd en hebben zij door werk (bbl) of stage (bol) ervaring opgedaan als werknemer. Dat biedt goede aanknopingspunten voor uitbreiding en verdieping van wat eerder

in het vmbo aan de orde is gekomen, ten dienste van de verdere persoonlijke en beroepsontwikkeling in het mbo. Ook ethische dilemma's waarmee zij in hun opleiding zijn geconfronteerd kunnen dergelijke aanknopingspunten bieden.

Aan de hand van praktijkervaringen, gebeurtenissen of dilemma's kan de al aanwezige kennis worden uitgebreid of verdiept. Het gaat om kennis bij studenten in de vorm van een feitenbasis van waaruit genuanceerd gereageerd en geredeneerd kan worden, als een onderbouwing van meningen: informatie over hoe mensen en zaken in elkaar zitten. Inhoud en vorm worden door de school bepaald.

Elke school dient bij burgerschap aandacht te besteden aan tenminste de volgende terreinen

1. politiek-juridisch
2. economisch
3. sociaal-maatschappelijk

De aanduiding van deze terreinen kan worden vastgelegd in wet- en regelgeving.

Van belang is dat deze terreinen niet als statisch worden beschouwd, maar qua invulling moeten meeveranderen met de ontwikkelingen in maatschappij en politiek. Afhankelijk van dergelijke actuele ontwikkelingen of ter profilering van de instelling kan het voor de hand liggen daarbij andere terreinen te benoemen. Dit is de verantwoordelijkheid en keuze van de instellingen zelf. Te denken valt aan thema's als gezondheid, veiligheid, duurzaamheid, internationalisering, ondernemerschap, interculturaliteit, levensbeschouwing.

De bovengenoemde thema's bouwen voort op het vmbo (doorlopende leerlijn), sluiten goed aan bij de nieuwe rollen waarmee mbo'ers te maken krijgen en zijn zo geformuleerd dat een instelling of opleiding eigen accenten kan leggen. Het is denkbaar dat voor oudere instromers het accent zwaarder komt te liggen op vormen van intervisie en op reflectie op beroepsmatige of ethische dilemma's.

Leren en Loopbaan

Het aspect leren & loopbaan is een integraal onderdeel van de wijze waarop scholen hun onderwijs, vooral competentiegericht onderwijs, organiseren. Het betreft in feite de essentie van de professionaliteit van de docenten en de kern van het primaire proces in de instellingen. Dat aspect hoeft daarom niet afzonderlijk te worden verwoord en verantwoord in beleidsvisie en jaarverslag. Het huidige inspectietoezicht omvat op dit onderwerp al voldoende *checks and balances*.

Toezicht

De thema's voor burgerschap worden vastgelegd in wetgeving. Alle onderwijsinstellingen geven zelf vorm aan de inrichting en uitvoering en zorgen dat burgerschap in het onderwijs gewaarborgd wordt. De instelling verantwoordt zich in het jaardocument en meer specifiek in het

reguliere toezicht voor de opleiding. In het kader van het reguliere toezicht wordt gekeken naar het programma dat de opleiding heeft ingericht, de uitvoering ervan en de wijze waarop toetsing plaatsvindt.

De inspectie heeft in reactie op het voorstel uitgesproken dat zij dit een werkbare aanpak vindt.

Kennisdeling en voorlichting

Burgerschap is geen eenvoudig onderdeel: ontwikkeling van studenten op dit vlak vereist een duidelijke beleidslijn op instellingsniveau, maar vooral stevige docenten die studenten kunnen brengen tot geïnteresseerde mensen die kunnen en willen reflecteren op zichzelf en hun omgeving. Er is veel behoefte aan uitwisseling van ervaringen en producten. Op dit moment wordt dit gefaciliteerd door MBO 2010, o.a. via marktplaatsmbo.nl. Afhankelijk van de behoefte van scholen kunnen kenniskringen of studiedagen worden georganiseerd, bv. in de bedrijfstakgroepen van de MBO Raad. Met de Herontwerpschool van MBO 2010 is afgesproken dat er direct na de zomer gezamenlijk een serie regionale voorlichtingsbijeenkomsten zal worden georganiseerd om zoveel mogelijk docenten te informeren. Ook schriftelijke media als de MBO-krant zullen worden ingezet.

Wij zouden daarbij willen benadrukken dat het bovenbeschreven voorstel meer vrijheid biedt voor de instellingen die met het huidige brondocument niet uit de voeten konden, terwijl degenen die op basis daarvan een goed programma hebben kunnen ontwikkelen niet opnieuw hoeven te beginnen: zij kunnen voortbouwen op wat zij al hebben ontwikkeld. Voor het draagvlak onder de docenten achten wij dat belangrijk.

En nu verder

Wij verzoeken u dit advies over te nemen en de mbo-instellingen zo snel mogelijk hierover te informeren, bij voorkeur nog vóór de zomervakantie. Het bijgevoegde brondocument, versie 2009, bieden wij aan als concrete uitwerking die de scholen en docenten houvast kan bieden. Wij verzoeken u ook dit brondocument over te nemen. Tot nadere toelichting zijn wij uiteraard bereid.

Met vriendelijke groet,

J.P.C.M. van Zijl,
voorzitter

Bijlage: Brondocument Leren, loopbaan en burgerschap versie 2009

